

PROTOKOLL
2008-09-25
Föredragning i
Stockholm

Aktbilaga 12
Mål nr B 3009-08
Avdelning 2

NÄRVARANDE JUSTITIERÅD

Leif Thorsson, Torgny Håstad, Per Virdesten (referent), Anna Skarhed och
Gudmund Toijer

FÖREDRAGANDE OCH PROTOKOLLFÖRARE

Carin Westerlund

KLAGANDE

FD

Ombud och offentlig försvarare: Advokat BI

MOTPART

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

SAKEN

Grov mordbrand m.m.; nu fråga om utfående av ljud- och bildupptagning

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Göta hovrätts beslut den 5 maj 2008 i mål B 1089-08

FD har yrkat att Högsta domstolen skall bifalla hans begäran att Högsta domstolen översänder en kopia av de kombinerade bild- och ljudupptagningar som skett vid tingsrätten av förhör med vittnena AKH, BMS och HC.

Riksåklagaren har bestritt ändring av hovrättens beslut.

Sveriges advokatsamfund har avgett yttrande.

Målet föredras.

Föredraganden avger betänkande (aktbil. 11).

Högsta domstolen fattar följande

BESLUT

Högsta domstolens avgörande

Högsta domstolen avslår FDs överklagande såvitt nu är i fråga.

Skäl

FD dömdes av tingsrätten för bl.a. grov mordbrand till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Vid huvudförhandlingen gjordes ljud- och bildupptagningar av förhören med parter och vittnen. FD överklagade domen till hovrätten och yrkade i samband därmed att han skulle få ut en kopia av de ljud- och bildupptagningar som avsåg förhör med honom själv och med fyra vittnen. Hovrätten biföll i beslut under rättegången hans

begäran beträffande förhöret med honom själv och i fråga om ljudupptagningarna av vittnesförhören. Begäran att få ut bildupptagningarna av förhören med vittnena avslogs. Hovrätten angav emellertid att FD och hans ombud och offentlige försvarare var berättigade att ta del av bildupptagningarna i hovrättens lokaler. Efter huvudförhandling fastställde hovrätten tingsrättens dom. FD har överklagat hovrättens dom och beslutet att avslå hans begäran om att få ut en kopia av ljud- och bildupptagningen såvitt avser tre av de fyra vittnesförhören.

Frågan är nu om FD har rätt att få ut kopior av ljud- och bildupptagningarna.

Enligt 7 kap. 48 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess hos domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av ett förhör som hållits i domstol, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men. Om den enskildes inställning till frågan om utlämnande inte är känd har domstolen i allmänhet att utgå från att uppgiften inte kan lämnas ut. Domstolen har inte någon skyldighet att kontakta den hörde för att ta reda på dennes inställning till begäran om utlämnande (se prop. 2004/05:131 s. 118).

Det är en grundläggande rättssäkerhetsprincip att den som är part i ett mål eller ärende hos domstol skall ha rätt att ta del av materialet i målet eller ärendet. Principen har ansetts så självklar att den inte uttryckligen fastslagits i lag, men av rättegångsbalkens bestämmelser följer – direkt eller indirekt – att en part alltid har rätt att ta del av alla omständigheter som domstolen grundar sitt avgörande på. (Jfr prop.1979/80:2 Del A s. 335.)

Förhållandet mellan sekretessen och partsinsynen regleras i 14 kap. 5 § sekretesslagen. Av bestämmelsens första stycke framgår att sekretess inte hindrar att sökande, klagande eller annan part i mål eller ärende hos domstol eller annan myndighet – med utnyttjande av regler om partsinsyn som återfinns i annan lag eller följer av rättspraxis eller allmänna principer – tar del av handling eller annat material i målet eller ärendet. Handling eller annat material får dock inte lämnas ut i den mån det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. I sådant fall skall myndigheten på annat sätt lämna parten upplysning om vad materialet innehåller i den mån det behövs för att han skall kunna ta till vara sin rätt och det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen skall skydda. I andra stycket anges att sekretess aldrig hindrar part att ta del av dom eller beslut i målet eller ärendet och att sekretess inte heller innebär begränsning i parts rätt enligt rättegångsbalken att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av mål eller ärende.

Ordet ”omständigheter” måste i detta sammanhang anses ha en vidare betydelse än i exempelvis 17 kap. 3 § rättegångsbalken och åsyfta processmaterialet. När det gäller de i 14 kap. 5 § sekretesslagen använda uttrycken, å ena sidan ”ta del av” och ”få del av” samt å andra sidan ”lämna ut”, finns ingen saklig skillnad; saken ses helt enkelt bara från partens respektive myndighetens synpunkt.

Att sekretess inte hindrar partsinsyn i processmaterial vid allmän domstol anges alltså både i första stycket första meningen och i andra stycket av 14 kap. 5 § sekretesslagen. Genom det andra stycket blir undantaget i första stycket andra meningen satt ur spel när det gäller domar, beslut och processmaterial. Därav följer att också den tredje meningen i första stycket, vilken

modifierar undantaget i andra meningen i samma stycke och ibland kan medföra att parten inte ens får någon upplysning om vad materialet innehåller, i dessa fall blir utan betydelse. Partsinsynen i processmaterial hos allmän domstol hindras alltså aldrig av att sekretess, vid en bedömning enligt första stycket andra meningen, skulle anses vara av synnerlig vikt med hänsyn till något allmänt eller enskilt intresse (jfr JO 1995/96 s. 49).

Att partsinsynen vid allmän domstol inte inskränks genom bestämmelser i sekretesslagen innebär emellertid inte att en part alltid har rätt att få ett eget exemplar av en handling eller annat som utgör processmaterial. Beträffande formen för partsinsynen och hur den skall förverkligas i det enskilda fallet finns det ett visst utrymme för allmänna lämplighetsöverväganden (jfr t.ex. NJA 1983 C 7, JO 1995/96 s. 29 ff. och prop. 1979/80:2, Del A s. 335 och prop. 2004/05:131 s. 120).

En bildupptagning av ett förhör i domstol får anses innefatta sådana omständigheter som domstolen lägger till grund för sitt avgörande. Den som är part enligt rättegångsbalken har alltså en ovillkorad rätt att ta del av en sådan bildupptagning, men det är en lämplighetsfråga om detta skall ske genom studium hos domstolen eller hos annan domstol eller genom att parten eller partens ombud får en kopia eller på något annat sätt.

Vid tillkomsten av de nya reglerna om ljud- och bildupptagning av förhör i domstol förutsattes det att bildupptagningen som huvudregel inte skulle lämna domstolen. Av förarbetena till 7 kap. 48 § sekretesslagen framgår nämligen att lagstiftaren ansåg att rätten till partsinsyn avseende bildupptagningar av förhör vid domstol kan realiseras ”utan att upptagningen lämnas ut till parten”, under förutsättning att parten, dennes ombud eller den offentlige försvararen ges möjlighet att ta del av upptagningen på annat sätt, t.ex. i

domstolens lokaler eller genom att parten får en kopia av endast ljudupptagningen (se prop. 2004/05:131 s. 120).

Själva bildupptagningen av förhör i domstol anses medföra ett sådant mervärde att man enligt den lagändring som träder i kraft den 1 november 2008 som huvudregel inte skall höra om vittnen i högre instans när en bildupptagning finns att tillgå (ny lydelse av 35 kap. 13 § rättegångsbalken, SFS 2005:683). Det ytterligare värde som alltså ligger i upptagningen av bilden bör komma parten till del. Den grundläggande rätten till partsinsyn kan inte anses tillgodosedd genom att endast ombudet eller den offentlige försvararen får tillgång till materialet utan måste anses innefatta en rätt till insyn också för parten personligen. (Jfr den rätt tilltalad enligt 23 kap. 21 § fjärde stycket rättegångsbalken har till ett eget exemplar av förundersökningsprotokollet, Högsta domstolens beslut den 3 juni 2008 i mål Ö 4349-05; jfr vidare Europadomstolens dom i målet *Kamasinski v. Austria*, judgment of 19 December 1989, Series A no. 168.)

Om parter får ta del av bildupptagningar i sådan form att dessa skulle kunna kopieras eller spridas, exempelvis på Internet, skulle det uppkomma en risk att målsägande och vittnen, men även parter, av rädsla eller olust blir mindre benägna eller får svårt att lämna en fri och fullständig berättelse. Med hänsyn till detta är det inte lämpligt att en part får en kopia av bildupptagningen, som han kan behålla, kopiera eller sprida, om han på ett rimligt sätt kan ta del av bildupptagningen på annat sätt, exempelvis genom besök hos en domstol.

Eftersom rättegångsbalken saknar bestämmelser som tillåter inskränkningar i en parts rätt att förfoga över material i ett mål eller ärende, kan ett utlämnande av sådant material inte ske med förbehåll av det slag som är

möjligt enligt sekretesslagens bestämmelser (NJA 2002 s. 433, jfr Regner m.fl., Sekretesslagen, med suppl. t.o.m. januari 2008, s. 14:65 f.). Det kan mot den bakgrunden, enligt nu gällande rätt, inte heller anses lämpligt att partens ombud eller försvarare får en kopia av materialet.

Referenten, justitierådet Per Virdesten, är skiljaktig och gillar betänkandet.

Carin Westerlund

Uppvisat och lämnat för expediering 2008-09-25

Leif Thorsson

BETÄNKANDE
2008-09-25

Aktbilaga 11

Mål nr
B 3009-08
Föredragande
Carin Westerlund

Jag föreslår att Högsta domstolen meddelar följande beslut.

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut bifaller Högsta domstolen FDs begäran att få ut kopior av ljud- och bildfiler från förhören i tingsrätten med vittnena AKH, BMS och HC. Filerna skall utlämnas av Göta hovrätt.

SKÄL

FD dömdes i tingsrätten för bl.a. grov mordbrand till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning. Vid huvudförhandlingen i tingsrätten dokumenterades parts- och vittnesförhör genom ljud- och bildupptagning. I samband med att FD överklagade domen till hovrätten framställde han en begäran om att få ut en kopia av de ljud- och bildupptagningar som upptagits i tingsrätten av förhöret med honom själv samt med fyra vittnen. Hovrätten biföll hans begäran såvitt avsåg förhöret med honom själv samt ljudupptagningarna av vittnesförhören. Begäran att få ut bildupptagningarna av vittnesförhören avslogs. Efter huvudförhandling i målet fastställde hovrätten tingsrättens dom.

Fråga i målet är nu om FD har rätt att få ut bildupptagningarna av de vittnesförhör som hölls i tingsrätten.

Enligt 7 kap. 48 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess hos domstol för uppgift i bild som ingår i en ljud- och bildupptagning av ett förhör som hållits i domstol om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den hörde lider men. Om den enskildes inställning till frågan om utlämnande inte är känd har domstolen i allmänhet att utgå från att uppgiften inte kan lämnas ut. Domstolen har inte någon skyldighet att kontakta den hörde för att ta reda på dennes inställning till begäran om utlämnande (se prop. 2004/05:131 s. 118).

Det är en grundläggande rättssäkerhetsprincip att den som är part i ett mål eller ärende hos domstol eller annan myndighet skall ha rätt att ta del av materialet i målet eller ärendet. Principen har ansetts så självklar att den inte uttryckligen fastslagits i lag, men av rättegångsbalkens bestämmelser följer – direkt eller indirekt – att en part alltid har rätt att ta del av alla omständigheter som domstolen grundar sitt avgörande på. Därmed är dock inte sagt att parten skall få till sig utlämnad handling varav omständigheterna framgår (jfr prop. 1979/80:2 Del A s. 335). I normalfallet får emellertid anses gälla att en part har rätt att få en egen kopia av det aktuella materialet, för att denne på bästa sätt skall kunna föra sin talan i målet. (Jfr när det gäller rätten att ta del av allmänna handlingar 2 kap. 12-13 §§ tryckfrihetsförordningen.)

En förutsättning vid tillkomsten av de nya reglerna om videoupptagning av förhör i domstol var att bildupptagningen som huvudregel inte skulle lämna domstolen. Av förarbetena till 7 kap. 48 § sekretesslagen framgår att lagstiftaren ansåg att rätten till partsinsyn avseende bildupptagningar av förhör vid domstol kan realiseras utan att upptagningen lämnas ut till parten, under förutsättning att parten, dennes ombud eller den offentlige försvararen ges möjlighet att ta del av

upptagningen på annat sätt, t.ex. i domstolens lokaler eller genom att parten får en kopia av endast ljudupptagningen (prop. 2004/05:131 s. 120).

Vad gäller ljud- och bildupptagningar av förhör i domstol anses bildupptagningen av förhöret medföra ett sådant mervärde att man enligt den lagändring som träder i kraft den 1 november 2008 som huvudregel inte skall höra om vittnen i högre instans när en bildupptagning finns att tillgå (ny lydelse av 35 kap. 13 § rättegångsbalken, SFS 2005:683). Advokatsamfundet har framhållit att rätten till partsinsyn är en rättssäkerhetsfråga och att det inte är tillräckligt för att tillgodose denna rätt att ge parten möjlighet att ta del av bildupptagningen i domstolens lokaler eller genom utlämnande enbart av ljudupptagningen. För att kunna bedöma vilken bevisning som skall åberopas i hovrätten, i vilken form detta skall ske och inte minst för att kunna bedöma om omförhör av part är påkallat kan det enligt samfundet därför i vissa fall vara nödvändigt att ta del av bildupptagningar. Att enbart hänvisa klienten och advokaten till att göra detta i den dömande domstolens lokaler framstår för samfundet som mycket opraktiskt och kostnadskrävande.

Mot bakgrund härav kan den grundläggande rätten till partsinsyn inte anses tillgodosedd genom att parten endast får ut en kopia av ljudupptagningen av samma förhör. Det kan inte heller anses tillräckligt att endast ombudet eller den offentlige försvararen får tillgång till materialet och inte parten själv. Den grundläggande rättssäkerhetsprincipen om en parts rätt till insyn får därför anses i princip omfatta en rätt att få ut även bildfiler från vittnesförhör.

En parts rätt enligt rättegångsbalken att få ut sådant material som bildupptagningar av förhör utgör ställs således mot bestämmelsen i 7 kap. 48 § sekretesslagen där detta material sekretessbeläggs. I 14 kap. 5 § sekretesslagen finns bestämmelser som reglerar i vilken utsträckning sekretesslagens

bestämmelser om sekretess får ge vika för rätten till partsinsyn. Av 14 kap. 5 § första stycket sekretesslagen följer att sekretess inte hindrar att en part i målet tar del av en handling eller annat material i målet eller ärendet. För att en handling eller annat material inte skall få lämnas ut krävs att det av hänsyn till allmänt eller enskilt intresse är av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs. Enligt paragrafens andra stycke innebär sekretess inte någon begränsning i parts rätt enligt rättegångsbalken att få del av alla omständigheter som läggs till grund för avgörande av ett mål eller ärende.

Bildupptagningar av förhör i tingsrätt får anses utgöra processmaterial som innefattar sådana omständigheter som domstolen lägger till grund för sitt avgörande. I vilken mån sekretessen enligt 7 kap. 48 § sekretesslagen ger vika för rätten till partsinsyn skall därmed bedömas med utgångspunkt i regleringen i 14 kap. 5 § andra stycket sekretesslagen, vilken ger en vidare möjlighet för parten att ta del av sekretessbelagt material än vad som gäller enligt första stycket.

Den fråga som aktualiserats i detta mål gäller dock inte partens rätt att få ta del av bildupptagningarna, utan om rätten till partsinsyn även medför att parten kan få ut en egen kopia av materialet. Bestämmelserna i 14 kap 5 § sekretesslagen kan därvid ge upphov till olika tolkningar. I första stycket andra meningen talas det om att handlingar och annat material under vissa förutsättningar inte får "lämnas ut" medan det i andra stycket sägs att sekretess aldrig hindrar att part "tar del av" resp. har rätt att "få del av" bl.a. dom eller beslut och omständigheter som läggs till grund för avgörande. Det står inte helt klart om avsikten varit att markera en skillnad i betydelse mellan uttrycken "lämna ut" å ena sidan och "få del/ta del" å andra sidan. Med hänsyn till de starka rättssäkerhetsintressen som ligger bakom regleringen får det emellertid anses ligga närmast till hands att läsa bestämmelsen i första stycket andra meningen på det sättet att

den i princip ger parten en rätt att få en egen kopia av materialet. Visserligen kan olika skäl medföra att en parts rätt att ta del av handlingar eller annat material ibland bör tillgodoses på annat sätt (jfr NJA 1996 s. 439).

Det kan visserligen hävdas att 14 kap. 5 § andra stycket sekretesslagen sätter första styckets andra mening åt sidan. Något klart stöd för en sådan tolkning finns emellertid inte. Eftersom andra stycket är tänkt att ge parten en längre gående rättighet än vad som följer av första stycket bör det därför vara möjligt för en part att med åberopande av första stycket få ut en kopia av en handling eller annat material, även i det fall materialet i och för sig omfattas av regleringen i andra stycket. Vad gäller domstolens möjlighet att neka parten att få ut material som innehåller omständigheter som läggs till grund för avgörandet gäller därmed att det med hänsyn till allmänt eller enskilt intresse skall vara av synnerlig vikt att sekretessbelagd uppgift i materialet inte röjs.

FD har anfört att han, som är häktad i målet och intagen på rättspsykiatrisk klinik, inte utan stora svårigheter kan inställa sig vid domstol för att där ta del av bildupptagningarna. Dessa svårigheter kan dock inte inverka på domstolens bedömning av om det föreligger något allmänt eller enskilt intresse som medför att det är av synnerlig vikt att materialet inte lämnas ut till parten. För det fall ett sådant intresse föreligger och parten därmed är hänvisad till att besöka domstolen för att kunna utöva sin rätt till partsinsyn får det förutsättas att transport till domstolen och behövlig övervakning i samband med ett sådant besök ordnas av ansvariga myndigheter såvitt avser parter som är frihetsberövade.

Hovrätten har i sitt beslut anfört att det med hänsyn till enskildas personliga integritet och det angelägna i att motverka risken för spridning av bildupptagningar är av synnerlig vikt att bildupptagningarna inte sprids genom

utlämnande till part. Det är en generell bedömning som inte grundar sig på omständigheterna i det aktuella fallet – några omständigheter som talar för att det skulle föreligga något intresse som medför att det är av synnerlig vikt att just dessa vittnesförhör inte lämnas ut har inte anförts. Det är således den personliga integriteten i allmänhet och det allmänna intresset av att bildupptagningar från rättegångar generellt sett inte lämnar domstolarna som legat till grund för hovrättens bedömning.

Det är av stor vikt att värna den personliga integriteten hos de personer som hörs under en rättegång. Detta intresse kan dock inte generellt sett anses väga så tungt att det alltid skulle vara av synnerlig vikt att den sekretessbelagda bildupptagningen inte röjs. När det gäller att nå upp till ett så strängt krav som synnerlig vikt måste domstolen i varje enskilt fall pröva de omständigheter som föreligger i målet.

Vad gäller det allmänna intresset av att motverka risken för spridning av bildupptagningar från rättegångar kan konstateras att detta intresse redan fått ge vika för den hördes rätt att själv få ut bildupptagningen av det egna förhöret (se t.ex. Kalmar tingsrätts mål T 2731-06). På detta sätt har bildupptagningar redan lämnat domstolarna och eventuellt även fått allmän spridning. Inte heller det allmänna intresset kan i alla situationer anses medföra att det med hänsyn till detta intresse är av synnerlig vikt att bildupptagningen inte lämnas ut till parten, utan en bedömning måste även i detta avseende göras av domstolen från fall till fall.

Som lagstiftningen är utformad är det således inte möjligt att med hänvisning till generella intressen begränsa partsinsynen genom att neka en part att få ut bildupptagningar från rättegångar. En prövning måste istället göras av domstolen av omständigheterna i varje enskilt fall för att avgöra om det

föreligger något allmänt eller enskilt intresse som medför att det är av synnerlig vikt att materialet inte lämnas ut till part i målet. Finner domstolen att så inte är fallet skall domstolen lämna ut bildupptagningarna till den part som begärt detta.

I det aktuella fallet har riksåklagaren anfört att det med hänsyn till skyddet för de enskilda vittnenas personliga integritet är mycket viktigt att bildupptagningarna inte lämnas ut till domstolen. Att det med hänsyn till ett allmänt eller enskilt intresse skulle vara av synnerlig vikt att materialet inte lämnas ut har dock inte anförts, och det har inte heller framkommit några speciella omständigheter som talar för att det föreligger något sådant intresse i detta mål. Bildupptagningarna av vittnesförhören i tingsrätten bör därför lämnas ut till FD i enlighet med hans begäran.
